רוכב הגמל שלפני המשיח: מה כתוב על עליית ישמעאל ועל נפילתו

”כשיפול ישמעאל באחרית הימים אזי יצמח בן דוד”. הזוהר הקדוש, הרמב”ם ופרקי דרבי אליעזר על המלכות שקמה, על המלחמות ועל מה שבא אחריהן

מאת הרב יוסף ביטון שליט״א

בפסוק אחד בישעיה עומד הצופה על המשמר ורואה שני רוכבים: ״רכב חמור רכב גמל״. הרמב״ם, באיגרת ששלח ליהודי תימן לפני יותר משמונה מאות שנה, כותב על הפסוק הזה דבר שקשה לקרוא בשקט: רוכב החמור הוא מלך המשיח, והוא בא בעקבות רוכב הגמל, מלך ערב.

והתורה עצמה הניחה את היסוד לכך בשתי מילים. בפרשת לך לך נאמר על ישמעאל ״ועל פני כל אחיו ישכן״, ובסוף פרשת חיי שרה ״על פני כל אחיו נפל״. הפסוק שבא מיד אחרי הנפילה פותח את פרשת תולדות: ״ואלה תולדת יצחק״.

אני מביא כאן את הדברים מקור אחר מקור: התורה, חכמינו, הזוהר הקדוש והרמב״ם. איננו נביאים, ואין כאן תאריך ואין כאן קביעה על מדינה או על אדם. הרמב״ם עצמו כותב באותה איגרת: ״שהקץ על דרך האמת לא יתכן לשום אדם לדעת אותו לעולם״. אנחנו קוראים את מה שכתוב, וכל אחד רואה בעצמו איך הדברים מתיישבים על המציאות.

רוכב החמור ורוכב הגמל

> ”וראה רכב צמד פרשים רכב חמור רכב גמל והקשיב קשב רב קשב”
>
> ישעיה כא, ז

רש״י מפרש את הפסוק על פרס ומדי, וזהו פשוטו בנבואה על נפילת בבל. הרמב״ם מגלה בו רובד נוסף, של אחרית הימים:

> ״אמר שרכב חמור הוא המשיח שנאמר בו עני ורוכב על החמור ועל עיר בן אתונות יבא תכף עמידת רוכב על גמל והוא מלך ערב ומה שאמר צמד פרשים כלומר הזדווג שתי אומות שהם אדום וישמעאל״
>
> רמב״ם, אגרת תימן

ואותה קריאה ממש מופיעה בתפילת רבי שמעון בן יוחאי, שם המלאך מפרש לו את הפסוק:

> ״רכב חמור, זה משיח שנאמר עני ורוכב על חמור... רכב גמל, זו מלכות ישמעאל שבימיו תצמח מלכות משיח״
>
> תפילת רבי שמעון בן יוחאי, אוצר מדרשים

והרמב״ם מוסיף כלל ברור:

> ״שביאתו תהיה כשתתקף יד אדום וערב וכשתתפשט מלכותם בעולם כמו היום הזה״
>
> אגרת תימן

הרמב״ם כתב זאת על הדור שלו, והגאולה עדיין מתמהמהת, ולכן אין ללמוד מכאן זמן. מה שנלמד מכאן הוא הסדר: שתי מלכויות גדולות, אדום וישמעאל, ואחריהן מלך המשיח. ומי שפותח היום חדשות רואה כמה העולם עסוק בשני הכוחות האלה.

ישכון ונפל

> "והוא יהיה פרא אדם ידו בכל ויד כל בו ועל פני כל אחיו ישכן"
>
> בראשית טז, יב

> "וישכנו מחוילה עד שור אשר על פני מצרים באכה אשורה על פני כל אחיו נפל"
>
> בראשית כה, יח

> "עד שלא מת אברהם ישכן, משמת אברהם נפל"
>
> רש"י, בראשית כה, יח

כל זמן שאברהם חי, ישמעאל שוכן במקומו בזכות אביו. כשהזכות נגמרת, נאמר "נפל". והמדרש ממשיך את הקו הזה עד סוף הימים:

> "עד שלא פשט ידו בבית המקדש, ישכן. כיון שפשט ידו בבית המקדש, נפל. בעולם הזה ישכן, אבל לעתיד לבוא נפל"
>
> בראשית רבה מה, ט

התורה לא כתבה "ישכון לעולם". לשליטה של ישמעאל יש זכות, ולזכות הזאת יש סוף.

השורש והזכות

הרמב"ן, על הפסוק "ותענה שרי ותברח מפניה", כותב דברים קשים ועמוקים:

"חטאה אמנו בענוי הזה, וגם אברהם בהניחו לעשות כן, ושמע ה' אל עניה ונתן לה בן שיהא פרא אדם לענות זרע אברהם ושרה בכל מיני הענוי"

רמב"ן, בראשית טז, ו

הרמב"ן אומר את הדברים ביראה, ואנחנו לומדים אותם כלימוד עלינו, בלי לבוא חלילה בביקורת על שרה אמנו. לצרות שבאות עלינו מבני ישמעאל יש שורש ויש חשבון.

והזוהר הקדוש מגלה מהי אותה זכות. הוא מספר על השר של בני ישמעאל, שעמד לפני הקדוש ברוך הוא ארבע מאות שנה וטען: מי שנימול, יש לו חלק בשמך. וישמעאל הרי נימול.

"ארחיק להו לבני ישמעאל, מדבקותא דלעילא, ויהב להו חולקא לתתא בארעא קדישא, בגין ההוא גזירו דבהון"

זוהר, וארא לב ע"א

בזכות המילה ניתן להם חלק בארץ הקודש, חלק של מטה. ומיד אחר כך:

"וזמינין בני ישמעאל, למשלט בארעא קדישא, כד איהי ריקניא מכלא, זמנא סגי, כמה דגזירו דלהון בריקניא בלא שלימו. ואינון יעכבון להון לבני ישראל לאתבא לדוכתייהו, עד דאשתלים ההוא זכותא דבני ישמעאל"

זוהר שם

הזוהר מתאר כאן שלטון ארוך בארץ כשהיא ריקה, מילה "בלא שלימו", שלטון ריק כמו המילה הזאת, ועיכוב של שיבת ישראל למקומם. וגם הוא מסיים באותה נקודה של רש"י: "עד דאשתלים ההוא זכותא", עד שתיגמר אותה זכות.

התביעה על הארץ

הטענה ששומעים היום בכל העולם כבר נטענה לפני יותר מאלפיים שנה, לפני מלך:

> "באו בני ישמעאל ובני קטורה לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון. אמרו לו: ארץ כנען שלנו ושלכם"
>
> סנהדרין צא ע"א

טענתם באה מן התורה: גם ישמעאל בן אברהם וגם יצחק בן אברהם. גביהא בן פסיסא קם ועמד מולם, והביא ראיה מן התורה עצמה:

> "ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק. ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנת"
>
> סנהדרין שם, והפסוקים בבראשית כה, ה עד ו

> "אב שנתן אגטין לבניו בחייו ושיגר זה מעל זה, כלום יש לזה על זה כלום"
>
> סנהדרין שם

והפרשה שלנו נפתחת באברהם שקונה את מערת המכפלה בכסף מלא. ובמדרש:

> "זה אחד משלשה מקומות שאין אמות העולם יכולין להונות את ישראל לומר גזולים הן בידכם, ואלו הן: מערת המכפלה, ובית המקדש, וקבורתו של יוסף"
>
> בראשית רבה עט, ז

חברון, הר הבית ושכם. דווקא עליהם העולם מתווכח יותר מכל, ודווקא עליהם כתוב שנקנו בכסף מלא.

השמות שבמדרש

יש פרט שמעטים מכירים. בתרגום המיוחס ליונתן על התורה נאמר על ישמעאל:

> "ונסיב אתתא ית עדישא ותרכה ונסיבת ליה אמיה ית פטימא"
>
> תרגום יונתן, בראשית כא, כא

נשא אישה בשם עדישא וגירש אותה, ואמו השיאה לו את פטימא. גם בפרקי דרבי אליעזר פרק ל השמות הם עישה ופטימה. אלו שמות ידועים בביתו של מייסד האיסלאם. החיבורים האלה נערכו בדורות שאחרי עלייתו, והם מלמדים איך ראו חכמי ישראל של אותם ימים את המאורע: כהמשך ישיר של סיפור ישמעאל שבתורה.

ובאותו פרק מובאת תמיהה מבהילה בשמו של בלעם:

> "הואיל והשוה הקדוש ברוך הוא שמו של ישמעאל לשמו של ישראל, אוי מי יחיה בימיו"
>
> פרקי דרבי אליעזר, פרק ל

המדרש פותח בכך שמכל שבעים הלשונות שם הקדוש ברוך הוא את שמו רק בישראל, ובישמעאל מצא בלעם את אותו "אל" בסוף השם. מכאן עומק המאבק בין שניהם: הוא נסוב על השם עצמו.

כשקמה מלכות ישמעאל

בתפילת רבי שמעון בן יוחאי מסופר שהראו לו את מלכות ישמעאל והוא פרץ בבכי. והמלאך השיב לו:

> "הקב"ה שולח בם ישמעאלים ועושים עמהם מלחמה כדי להושיע את ישראל מידם"
>
> תפילת רבי שמעון בן יוחאי

> "אדוני וכי בני ישמעאל ישועה לישראל"
>
> שם, שאלת רבי שמעון

המדרש רואה במלכות הזאת שני פנים. בתחילתה היא מכה במי שלחץ את ישראל, ועל אחריתה נאמר שם לרבי שמעון שעליה ראוי לבכות: "שבאחרית מלכותה תהרוג מישראל הרג רב".

והרמב"ם קורא בדניאל את עליית המלכות הזאת. בחזון החיות עולה קרן קטנה, "ופם ממלל רברבן" (דניאל ז, ח), ועוקרת שלוש קרניים. וכך כתב:

> "שהעומד הזה ידמה דת שתדמה לדת האלהית ויאמר שהוא נביא וירבה דברים"
>
> אגרת תימן

> "ויאמר שירדה עליו רוח נבואה ונתן לו ספר"
>
> שם

והבטחה בצדו: "שהוא עתיד לאבדו אחר גדולתו וגדולת אריכותו".

באותה איגרת דוחה הרמב"ם אחד אחד את הפסוקים שהביאו כראיה לאותה נבואה. על הבטחת התורה לישמעאל "ונתתיו לגוי גדול" הוא כותב: "אין רצונו לאמר גדול בתורה ובנבואה אלא במנין בלבד". על "הופיע מהר פארן": "הורה שהוא דבר שכבר עבר", כי הכתוב מדבר על מעמד הר סיני. ועל "נביא מקרבך מאחיך כמוני": "לפיכך הוצרך לאמר כמוני כלומר מבני יעקב".

ואבן עזרא הולך צעד נוסף, ומזהה את החיה הרביעית של דניאל עצמה:

"והחיה הרביעית הנראה הוא מלכות ישמעאל"

אבן עזרא, דניאל ז

"ודבר הקרן הקטנה עודנו עתיד, כי זה יהיה קרוב מביאת הגואל"

שם

במדרש רבה החיה הרביעית היא אדום, וכך הדעה הרווחת. ובפרקי דרבי אליעזר ישמעאל עומד בסוף הדרך: על ברית בין הבתרים, ארבע המלכויות מתוארות במילים "אימה חשכה גדולה נפלת", ועל המילה האחרונה בפסוק, "עליו", נאמר:

"אלו ישמעאלים שעליהם בן דוד יצמח"

פרקי דרבי אליעזר, פרק כח

חמשה עשר דברים באחרית הימים

"רבי ישמעאל אומר: חמשה עשר דברים עתידין בני ישמעאל לעשות בארץ באחרית הימים, ואלו הן: ימדו הארץ בחבלים, ויעשו בית הקברות למרבץ צאן אשפתות, ומדדו בהן ומהן על ראשי ההרים, וירבה השקר ויגנז האמת, וירחק חק מישראל, ותרבה עונות בישראל, שני תולעת כצמר, ויקמל הניר והקולמוס, ויפסל סלע מלכות, ויבנו ההרים הערים החרבות, ויפנו הדרכים, ויטעו גנות ופרדסים, ויגדרו פרוצות חומות בית המקדש, ויבנו בנין בהיכל, ושני אחים יעמדו עליהם נשיאים בסופן"

פרקי דרבי אליעזר, פרק ל

"ובימיהן יעמד צמח בן דוד, שנאמר: וביומיהון די מלכיא אנון יקים אלה שמיא מלכו די לעלמין לא תתחבל"

שם, והפסוק בדניאל ב, מד

"ויבנו בנין בהיכל"

"ויבנו בנין בהיכל", במקום שבו עמד ההיכל. מי שעומד היום מול הר הבית רואה בעיניו מה בנוי שם. "וירבה השקר ויגנז האמת", ואותו דבר אומרת המשנה בסוף מסכת סוטה. והעיקר הוא הסוף: הרשימה הזאת אינה נגמרת בישמעאל. היא נגמרת ב"צמח בן דוד".

שלוש מלחמות, ומלך פרס

באותו פרק מובא:

"שלש מלחמות של מהומה עתידין בני ישמעאל לעשות בארץ באחרית הימים... אחת ביער בערב... ואחת בים... ואחת בכרך גדול שהוא כבד משניהם"

פרקי דרבי אליעזר, פרק ל

"ומשם בן דוד יצמח ויראה באבדן של אלו ואלו"

שם

והזוהר הקדוש מתאר תמונה דומה מאוד, בלשונו:

"וזמינין בני ישמעאל, לאתערא קרבין תקיפין בעלמא, ולאתכנשא בני אדום עלייהו, ויתערון קרבא בהו, חד על ימא, וחד על יבשתא וחד סמוך לירושלים"

זוהר, וארא לב ע"א

בני אדום מתכנסים על בני ישמעאל, שלוש מלחמות, ואחת מהן סמוך לירושלים. ובמדרש על השנה שבה מתגלה מלך המשיח:

"כל מלכי אומות העולם מתגרים זה בזה, מלך פרס מתגרה במלך ערבי והולך מלך ערבי לארם ליטול עצה מהם וחוזר מלך פרס ומחריב את כל העולם"

ילקוט שמעוני, ישעיה תצט

ובפסיקתא רבתי פרק לו הנוסח הוא "והולך מלך ערביא לאדום ליטול עצה מהם". מלך ערב הולך לאדום לקבל עצה מול פרס. ובתפילת רבי שמעון בן יוחאי נזכר גם מקום הנפילה: "בדמשק תפול מלכות ישמעאל". והמדרש אינו משאיר אותנו בפחד. כשישראל מתבהלים ושואלים לאן ילכו, נאמר להם:

"בני אל תיראו כל מה שעשיתי לא עשיתי אלא בשבילכם מפני מה אתם מתיראים אל תיראו הגיע זמן גאולתכם"

ילקוט שמעוני שם

אינני מזהה את "שני האחים" או את "הכרך הגדול" עם מדינה או עם אדם מסוים. ואני אומר "בני ישמעאל" בלשון המדרש עצמו. הלשון "מלכות" מדברת על שלטון ועל כוח. המלחמה היא עם מי שיורה ועם מי שקם להשמיד, ולא עם בן אדם באשר הוא אדם.

המפלה בארצות הברית

בשבוע שבו נכתבים הדברים, לפי הדיווחים עד ה 5 בנובמבר 2026, הפסיד מחנה הנשיא טראמפ את הרוב בבית הנבחרים ובסנאט בבחירות האמצע. הספירה עדיין נמשכת. סגן הנשיא ואנס אמר שהמלחמה באיראן היא הסיבה להפסד.

אינני נכנס כאן למפלגות. מה שמעורר את הלב הוא התמונה: המעצמה הגדולה של המערב משלמת מחיר על המלחמה עם פרס. והגמרא כבר עוסקת בשאלה הזאת בין המערב למזרח:

> "עתידה רומי שתפול ביד פרס"
>
> יומא י ע"א

> "עתידה פרס שתפול ביד רומי"
>
> רב, שם

ושם מובאת ברייתא שמסייעת לרב. והזוהר, באותו קטע שראינו, מוסיף על הימים ההם: "יתער עמא חד מסייפי עלמא, על רומי חייבא, ויגח בה קרבא תלת ירחין", יתעורר עם אחד מקצות העולם על רומי הרשעה, ויילחם בה שלושה חודשים.

אמריקה אינה כתובה בשום מקור. יש שרואים במערב המשך של רומי ושל אדום, וזו דרשה ולא כתוב מפורש. והפסד בקלפי אינו נפילה של מעצמה. אני מביא את הדברים רק כדי שנדע שהשאלות של

השבוע הזה נשאלו כבר בבית המדרש.

הבירור האחרון

בין ״ישכון״ ל״נפל״ עובר זמן של בירור. המשנה בסוף מסכת סוטה מתארת אותו:

> ״בעקבות משיחא חצפא יסגא ויקר יאמיר... וחכמת סופרים תסרח, ויראי חטא ימאסו, והאמת תהא נעדרת... פני הדור כפני הכלב״
>
> משנה, סוטה ט, טו

> ״ועל מי יש לנו להשען, על אבינו שבשמים״
>
> שם

אנחנו חיים בדור שבו אפשר לייצר תמונה של כל דבר, וסרטון וקול של כל אדם. המשנה לא אמרה שהאמת תמות. היא אמרה ״נעדרת״: האמת קיימת, וקשה למצוא אותה.

אחרי חטא העגל עמד משה רבנו וקרא לעם:

> ״ויעמד משה בשער המחנה ויאמר מי לה׳ אלי ויאספו אליו כל בני לוי״
>
> שמות לב, כו

משה עמד ״בשער המחנה״, במקום שבו כל אחד צריך להחליט אם הוא נכנס או יוצא. שבט לוי היה מהקטנים בישראל, ורש״י מלמד: ״מכאן שכל השבט כשר״. לא צריך להיות רוב כדי לעמוד לצד הקדוש ברוך הוא. והבירור הזה עובר בתוך כל אחד ואחד מאיתנו, בלי להצביע על ציבור מסוים.

וזכריה הנביא:

> "והבאתי את השלשית באש וצרפתים כצרף את הכסף ובחנתים כבחן את הזהב הוא יקרא בשמי ואני אענה אתו אמרתי עמי הוא והוא יאמר ה' אלהי"
>
> זכריה יג, ט

ורש"י מחדש שם דבר שמעטים מכירים:

> "כי הרבה מן המתיהדים תחלה ישובו לסורם ויתחברו עם גוג"
>
> רש"י, זכריה יג

בזמן חבלי משיח יתברר מי עומד עם ישראל באמת. כל מדינה, כל מנהיג וכל ידיד עוברים בשנים האלה בכור ההיתוך, ואנחנו רואים מי נשאר. ובמלאכי הראשונים שמזוקקים הם "בני לוי" (מלאכי ג, ג), אותם בני לוי שענו ראשונים "מי לה' אלי".

> צורף אינו שורף את הכסף. הוא מוציא ממנו את הסיגים, כמו שכתוב: "ואצרף כבר סיגיך ואסירה כל בדיליך" (ישעיה א, כה). האש לא באה נגדנו. היא באה בשבילנו.

התכלית

ועכשיו הנקודה העמוקה מכולן. הרמב"ם בסוף משנה תורה, בקטע שהצנזורה הוציאה מרוב הדפוסים, מגלה למה בכלל הניח הקדוש ברוך הוא לכל זה לקום:

"וכל הדברים האלו של ישוע הנצרי, ושל זה הישמעאלי שעמד אחריו, אינן אלא לישר דרך למלך המשיח, ולתקן העולם כולו לעבוד את ה' ביחד"

רמב"ם, הלכות מלכים יא, ד, בנוסח שלפני הצנזורה

"כבר נתמלא העולם מדברי המשיח ומדברי התורה ומדברי המצוות, ופשטו דברים אלו באיים רחוקים ובעמים רבים ערלי לב"

שם

בזכות זה מיליארדי בני אדם שמעו על אלוה אחד, על אברהם ועל משה. הקרקע כבר חרושה, ובבוא המשיח לא יצטרך להתחיל מראשית. ורבי יהודה הלוי כותב במשל הזרע:

"ואלה האמות הם הצעה והקדמה למשיח המחכה, אשר הוא הפרי"

כוזרי ד, כג

הזרע נרקב באדמה, ונראה כאילו אבד, ובסוף הוא עושה פרי כמו הזרע שממנו יצא.

ויש כאן דבר נפלא. הזוהר, אחרי תיאור המלחמות והנפילה, והרמב"ם, אחרי דבריו על הישמעאלי, חותמים שניהם באותו פסוק ממש:

"כי אז אהפך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם ה' לעבדו שכם אחד"

צפניה ג, ט

וישעיה מזכיר את קדר, בנו של ישמעאל, בנבואת הגאולה של ירושלים: "כל צאן קדר יקבצו לך" (ישעיה ס, ז).

ישמעאל הולך אחרי יצחק

> "ויקברו אתו יצחק וישמעאל בניו אל מערת המכפלה"
>
> בראשית כה, ט

> "יצחק וישמעאל. מכאן שעשה ישמעאל תשובה והוליך את יצחק לפניו"
>
> רש"י שם

לפני שישמעאל "נופל", הוא עומד ליד יצחק בקבורת אברהם ונותן לו ללכת לפניו. זה הסוף הטוב שהתורה מראה לנו. אנחנו לא שונאים בני אדם. אנחנו מתפללים ליום שבו ישמעאל ילך אחרי יצחק.

הבאר של רבקה

ומה בידינו לעשות. בפרשת חיי שרה עצמה מתואר הבירור הראשון של ספר בראשית. אליעזר עומד ליד הבאר ומבקש סימן:

> "ראויה היא לו שתהא גומלת חסדים, וכדאי לכנס בביתו של אברהם. ולשון הכחת בררת"
>
> רש"י, בראשית כד, יד

המבחן לבית אברהם הוא חסד. קבלו על עצמכם השבוע מעשה חסד אחד, כמו רבקה ליד הבאר. מים לצמא, טלפון למי שבודד, עזרה לשכן. זה הבירור שבידינו.

כשיפול ישמעאל

ונחזור לפסוק האחרון של ישמעאל. מיד אחרי ״על פני כל אחיו נפל״ פותחת התורה ״ואלה תולדת יצחק בן אברהם״. ובעל הטורים כותב:

> ״על פני כל אחיו נפל וסמיך ליה ואלה תולדות יצחק לומר כשיפול ישמעאל באחרית הימים אזי יצמח בן דוד שהוא מתולדות יצחק״
>
> בעל הטורים, בראשית כה, יח

התורה סידרה את הפסוקים כך שמיד אחרי הנפילה מתחילות תולדות יצחק. פרקי דרבי אליעזר אומר ״ובימיהן יעמד צמח בן דוד״, הרמב״ם אומר שרוכב החמור בא בעקבות רוכב הגמל, ובעל הטורים אומר ״כשיפול ישמעאל״. כל המקורות מראים תמונה אחת: הבירור נגמר בגאולה.

> ואני חוזר ואומר דבר ברור. אינני נותן תאריכים ואינני אומר שזה עוד מעט. הכוח הוא בפסוקים עצמם, ומה שבידינו הוא תורה, תפילה, חסד ואחדות.

ומי שמבקש ברכה ותפילה, לו ולבני ביתו, מוזמן לשלוח אליי את שמו ואת שם אמו, ואתפלל עליו בעזרת ה׳.

יהי רצון שנזכה לראות בקרוב את תולדות יצחק ואת צמיחת בן דוד, ברחמים, בגאולה השלמה, במהרה בימינו, אמן.

מקורות

בראשית טז, יב; כא, כא ותרגום יונתן; כד, יד ורש״י שם; כה, ה עד ו; כה, ט ורש״י שם; כה, יח ורש״י שם; כה, יט · שמות לב, כו ורש״י שם · ישעיה א, כה; כא, ז ורש״י שם; ס, ז · צפניה ג, ט · זכריה יג, ט ורש״י שם · מלאכי ג, ג · דניאל ב, מד; ז, ח ואבן עזרא שם · יומא י ע״א · משנה סוטה ט, טו · סנהדרין צא ע״א · בראשית רבה מה, ט; עט, ז · פרקי דרבי אליעזר, פרקים כח ול · ילקוט שמעוני, ישעיה תצט · פסיקתא רבתי לו · תפילת רבי שמעון בן יוחאי, אוצר מדרשים · זוהר, וארא לב ע״א · רמב״ן, בראשית טז, ו · בעל הטורים, בראשית כה, יח · רמב״ם, אגרת תימן; הלכות מלכים יא, ד, בנוסח שלפני הצנזורה · כוזרי ד, כג